

SOVYET ORDUSUNDA KIRIMLI BİR TÜRK: AHMETHAN SULTAN

A CRIMEAN TURK IN THE SOVIET ARMY: AHMETHAN SULTAN

*Kamelya TEKNE**

*Ben bir Tatar ya da Lak kahramanı değilim.
Ben Sovyetler Birliği Kahramanıyım.
-Peki kimin oğlu?
Babamın ve annemin,
Onları birbirinden ayırmak mümkün mü?
Amethan Sultan*

Özet

II. Dünya Savaşı'nın milyonlarca insan üzerindeki yıkıcı sonuçları Türk dünyasında da etkisini göstermiştir. Savaş döneminde iki yılı aşkın bir süre Alman işgali altında kalan Kırım Türklüğü Sovyet ordusunun üstünlüğü sağlamasıyla yeni bir trajediyle karşı karşıya kalmıştır. Stalin yönetimi 18 Mayıs 1944 tarihinde etnik kökene dayalı kitlesel işbirliği gerekçesiyle Kırım Türklerini anayurdundan koparan bir operasyon gerçekleştirmiştir. Sürgün adı altında bir insanlık suçu olan bu soykırımın altında yatan gerekçenin haksızlığının en büyük kanıtı savaşın ilk günlerinden itibaren Sovyet ordusu içinde hizmet etmiş Kırım Türk askerlerinin varlığıdır. Yakın zamanda Rus askeri arşivlerinde gizliliği kaldırılmış veriler sayesinde Kırım Türk askerlerinin sayısı, başarılarından dolayı haklarında düzenlenmiş belgeler, ödül listeleri gibi veriler savaşa katılımı nicelik boyutuyla göstermesi bakımından detaylar içermektedir.

Çalışmamızın amacı sürgünü yaşamış bir milletin mensubu olarak savaş döneminde Sovyet ordusunda görev yapmış Kırım Türklerinden biri olan Ahmethan (Amethan) Sultan'ı tanıtmaktır. Sovyet Hava Kuvvetleri'nde birçok hava muharebesine katılmış ve göstermiş olduğu başarılarıyla Sovyet ordusunun en iyileri arasında bir savaş pilotu olarak yerini almıştır. Nitekim dönemin üst düzey mükâfata kabul edilen *Sovyetler Birliği Kahramanı* unvanı ile iki kez takdir edilmiştir. Dolayısıyla Kırım Türklerinin sürgün edilmesi hakkında ortaya konan suni gerekçe Ahmethan Sultan'ın şahsında tarihi gerçeklerle tutarsızlık arz eden bir olguyu temsil etmektedir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Öğretim Üyesi Kırklareli / TÜRKİYE kamelyatekne@klu.edu.tr
ORCID İD: 0000-0001-7635-2326

Kamelya TEKNE
Sovyet Ordusunda Kıyrımlı Bir Türk: Ahmethan Sultan

Anahtar Kelimeler: Amethan Sultan, Ahmethan Sultan, Kıyrım Tatar, Sürgün, Sovyetler Birliği, Türk Dünyası.

Abstract

The devastating effects of the 2nd World War on millions of people were also seen in the Turkic world. The Crimean Turks who lived under the occupation of the German Army for more than two years during the war times had to face a new tragedy with the victory of the Soviet Army. The Stalin administration started an ethnic cleansing against the Crimean Turks on 18th March, 1944 by reason of mass collaboration in order to exile the Crimean Turks from their homeland. The most important evidence of this genocide which was realized as an exile but which was actually a crime against humanity was the existence of the Crimean Turks who had served in the Soviet Army since the beginning of the war. In the near past, by virtue of the removal of the confidentiality of the data in the Russian military archives, such data have been obtained as the number of the Crimean Turkic soldiers in the Soviet army, certificates issued due to their successes, award lists which include details such as the amount of soldiers who took part in the war.

The purpose of this study is to introduce Ahmethan (Amethan) Sultan, a Crimean Turk who served in the Soviet army during the war time. He had heroic acts in the Soviet Air Force and took part in many air attacks and was among the best war pilots during the war time. And as a result of his heroic acts he was awarded the title *Soviet Union Hero* twice. And this title was the highest award of the time. Therefore, the artificial reasoning which is put forth in respect of the exile of the Crimean Turks represents a phenomenon which shows an inconsistency with the historical facts in the name of Ahmethan Sultan.

Key Words: Amethan Sultan, Ahmethan Sultan, Crimean Tatar, Exile, Soviet Union, Turkic World.

Giriş

Kıyrım, 1917 Bolşevik Devrimini takiben yaşanan iç savaş (Grajdanskoy Voynı) yıllarının mücadele sahası ve aynı zamanda son sözün söylendiği yerdir. Yarımada Sovyet idaresinin başlangıcı Kasım 1920’de üçüncü Bolşevik hükümetinin kurulmasıyla gerçekleşmiştir (Fisher, 2009, s. 188-189). 18 Ekim 1921 tarihinde Lenin’in imzaladığı kararname ile Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (RSFSC)’nin bir parçası olarak Kıyrım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Kıyrım MSSC) kurulmuştur (BSE, 1937, s. 318). 1921 yılında başlayan ve 1941 yılındaki Alman işgaline kadar geçen tarihi süreç Kıyrım Türklüğü açısından en yalın ifade ile millî baskıların hâkim olduğu ve nüfusunun yarısının imha edildiği bir zaman dilimidir (Kırimal, 1962, s. 22). Bu dönemde siyaseten tasfiye edilen ve ortadan kaldırılan Tatar Türklerinin yanı sıra Türk nüfusun âdeta kıyıma uğradığı 1921-1922, 1932-1933 yıllarında iki dönem halinde açlık felaketleri yaşanmıştır. Ruslar 1921-1922 yıllarında baş gösteren kıtlığın âmilleri olarak I. Dünya Savaşı ve

ardından yaşanan iç savaş yıllarının köy ekonomisini altüst etmesi ile o yıllarda meydana gelen şiddetli kuraklığı göstermişlerdir (Totmanlı, 1933a, s. 12-13). Halbuki açlık, her ne kadar bu âmillerin rolü olsa da Bolşeviklerin Kırım'da son kez hâkimiyet kurdukları 1920'deki anarşik surette yağma hareketleri ile başlamış ve Kırım Revkom (Kırım Devrim Komitesi)'un tahıl ve erzak malzemelerine el koyması ile sistematik hale gelmiştir (Totmanlı, 1933b, s. 9-10). 1932-1933 yıllarında yaşanan ve milyonlarca insanın ölümüne sebep olan açlık faciası ise tamamen Sovyet rejiminin yarattığı sunî bir felaket olmuştur. Kolektivizasyon (kolektivizatsiya) kavramı ile bilinen sömürme siyasetinden kaynaklanmıştır (Courtois ve diğerleri, 2000, s. 209).

II. Dünya Savaşı'nın seyri içinde 30 Kasım 1941 tarihi itibarıyla Akyar (Sivastopol) dışında bütün Kırım Alman hâkimiyetine geçmiştir (Özcan, 2002, s. 13). Alman işgali süreci yaklaşık iki buçuk yıl sürmüştür (Mühlen, 1984, s. 185). Bu dönemdeki Alman işgal siyaseti de Tatar Türklerinin bağımsız siyasi iradelerini tesis etmelerine izin vermeyen bir nitelik taşımıştır (Mühlen, 1984, s. 185). Ancak Alman işgali altında kalan diğer bölgelere nispeten Kırım Türklerine karşı ayrıcalıklı bir tutum sergilendiğini söylemek de mümkündür. Bu ayrıcalıklı unsurlar anadilde eğitim veren ilkokulların açılması, yine anadilde *Azat Kırım* gazetesi ve *Ana Yurt* dergisinin yayımlanması, Kırım Tatar millî tiyatrosunun tesis edilmesi, dini hayata canlılık getiren elli civarında caminin yeniden ibadete açılması, askerî alanda Rus partizanlarına (çetecilerine) karşı Alman birliklerinin yardımcı kuvveti olarak *Kırım Tatar Nefsi Müdafaa Bölükleri*'nin oluşturulmasıdır (Mühlen, 1984, s. 186). Bu gönüllü birlikler partizanlara karşı yarımada'daki çeşitli milletlere mensup tüm ahalîyi koruma işlevini yerine getirmiştir (Kırimal, 1962, s. 25-26). Ocak 1942 tarihinde verilen izinle kurulan bu birliklerin sayısı ilk etapta dokuz bin iken kısa sürede yirmi bini bulduğu bilinmektedir. Almanların Kırım Türklerine sağladıkları bu hareket serbestliğinin altında yatan sebep yarımada'daki Slav çoğunluğa (Rus ve Ukraynalı) karşı Tatar Türklerini destekleyerek Rus partizanlarına karşı müttefik kazanmaktır (Mühlen, 1984, s. 186). Ayrıca Kırım'ın pek çok şehrine yayılmış olan, resmî anlamda siyasi karakteri olmayan *Müslüman Komitelerinin* kurulmasına da müsamaha göstermişlerdir (Mühlen, 1984, s. 187). Almanlar her ne kadar belirtilen hususlarda ayrıcalık sağlasalar da Kırım Türkleri için hiçbir zaman şeklen bile olsa bağımsızlık düşünmedikleri gibi yerlerine Güney Tirollilerin (İtalya'da bulunan bir Alman yerleşim bölgesi) ve Filistin Almanlarının Kırım'a yerleştirilmesi düşünülmüştür (Mühlen, 1984, s. 185). Bir anlamda Kırım'ın *Cermenleştirilmesi* de diyebileceğimiz bu planın gerçekleştirilebilmesi yolunda Kırım Türklerine dair resmî statüde idari bir organa sahip olmalarından kaçınmışlardır. Aynı zamanda Kırım Türklerinin sürgün edilmiş ya da iltica etmiş vatandaşlarının geri gelmesi,

vakıf topraklarının yeniden tesisi ve resmî bir dini merkeze sahip olma talepleri bu süreçte Almanların mesafeli durduğu konulardan olmuştur (Mühlen, 1984, s. 188). Kırim Türklerinin bu taleplerinin ve mahallî teşkilatlanmalarının zemininde ise Sovyet gücünün Kırim'a dönüşünü güçleştirerek millî ve resmî bağımsızlığı sağlamak amaçlanmıştır (Kırimal, 1962, s. 25). Bu tarihi süreç Ahmet Özenbaşı'nın Kasım 1942'deki bir konuşmasında da ifade ettiği gibi Kırim Türklerinin *Stalinizm ile Nazi Hâkimiyeti arasında ufalandığı* bir dönem olmuştur (Mühlen, 1984, s. 188).

Alman işgali yıllarında Kırim Türklerinin resmî bir statüsü olmasa da mahallî teşkilatlanması özellikle de *Kırim Tatar Neysi Müdafaa Bölüklerinin* varlığı Sovyet yönetiminin rahatsızlığının zeminini oluşturmuştur. Alman ordusunun yenilerek 18-25 Nisan 1944 tarihinde geri çekilmesiyle Kırim'a giren Sovyet ordusu Kırim Türklerine karşı intikam duygusuyla giriştikleri tedhiş hareketiyle karşılık vermiştir (Kırimal, 1962, s. 26-27). Partizan hareketinin Rus komutanları olan Makrousov ve Martinov'un Sovyet yönetimine sunduğu raporlarda Kırim Türklerinin *vatana ihanet ettikleri* iddiaları yer almıştır. Stalin'in 11 Mayıs'ta aldığı kararla *Almanlarla işbirliği ve vatana ihanet* suçlamasıyla 18 Mayıs 1944 tarihinde Kırim Türkleri kitlesel şekilde sürgüne gönderilmiştir (Özcan, 2007, s. 27). Sürgün, belirlenen zorunlu iskân bölgelerine (ağırlıklı olarak Özbekistan olmak üzere Kazakistan, Başkırdistan, Yakutistan ve Rusya'nın Gorkiy, Molotov, Sverdlov, İvanov, Kostroma vilayetleri ile Mari Cumhuriyeti'ne) gerçekleştirilerek özel iskân siyaseti uygulanmıştır (Asanova, 2009, s. 163). Sonuç itibarıyla 18 Mayıs 1944 tarihi, 1783 yılında II. Yekaterina ile başlayan *Tatarsız Kırim* (Özcan, 2007, s. 26) siyasetinde geline son merhaleyi temsil etmiştir.

Sovyet ordusunda bulunup Almanlara karşı savaşan hatta en yüksek unvanları alarak çeşitli nişan ve madalyalarla ödüllendirilen Kızıl Ordu ve ayrıca partizan mensubu Türkler de sürgün kapsamına dahil edilmiştir (Özcan, 2007, s. 27). II. Dünya Savaşı yıllarında Sovyet ordusunun hemen her kademesinde sayıları hiç de azımsanmayacak miktarda Kırim Türkü cesaret ve fedakarlık örneği sergileyerek görev yapmıştır. Bunlar arasında yakın zamana kadar bilinenler genellikle komuta kademesinde yer alarak çeşitli unvan (*Sovyetler Birliği Kahramanı* gibi) ve madalyalarla mükâfatlandırılmış olanlardır. Savaşa katılan Kırim Türkleri hakkındaki bilgileri daha ziyade son dönemlerde yazılan belgesel roman, hikâye, deneme ve hatırat türündeki eserlerden öğrenmek mümkün olmaktadır. Anadilde yazılmış olan bu eserler; savaşta kaybedilen edipler hakkında Seyitömer Emin ve Safer Nagayev'in "On İkilerniñ Hatiresi" (1970), partizanlar ve yeraltı teşkilatı hakkında Zeliha Niyaziyeva'nın "Dağlar Başında" (1971), (Veliyev, 2007, s. 3-4) gerek savaşa

katılan gerekse partizanlık faaliyetinde bulunup gizli teşkilat içinde yer alan Tatar Türkü kadınlara dair olan Rıza Fazıl'ın "Analar Yaş Ekende" (1977) yine Rıza Fazıl ile Lütfiye Sofu'nun ortak çalışması olan "Amethanniñ Yıldızı" (1982) (Özenbaşı, 2003, s. 12), Enver Arifov ve C. Ametov'un *Sovyetler Birliği Kahramanı* olan "Abdul Teyfik", A. Umerov'un Alime Abdennanova'yı konu alan "Vatan Kızı" adlı çalışmaları bu türdendir (Veliyev, 2007, s. 3-4). Ayrıca Ahmethan'ı tanıyan bir gazeteci olan B. Butayev'in "Amet-Han Sultan" adlı belgesel roman türünde, üç bölümden oluşan ve Ahmethan'ın kişisel portresini çizen çalışması da zikredilmeye değerdir. Eser arkadaşlarının Ahmethan ile ilgili anılarından yola çıkarak gerek savaş gerekse test pilotu olarak başarıları ve cesaretini konu alan bir içeriğe sahiptir.¹ Adı geçen eserler daha ziyade tarihi gerçeklerden referans alan edebî bir üslûpla kaleme alınmışlardır.

Bunların dışında araştırma-inceleme çalışması türünde Ablâziz Veliyev'in "II. Dünya Savaşı'nda Kırım Tatarları" serisi² değerli bilgiler içermektedir. Bu serinin ilki arşiv vesikalari kullanılmış ve fotoğraflarla desteklenmiş olan, Sovyet ordusunda yararlılık gösteren çeşitli rütbelerdeki otuzdan fazla Kırım Türkünü anlatan "Karamanlar Olmeyler" [Kahramanlar Ölmezler] (2005)'dir. Serinin ikinci yayımı olan "Cenk Ofitserleri" [Savaş Subayları] (2007) (Veliyeva, 2009, s. 18-19) de II. Dünya Savaşı'na Sovyet saflarında katılmış olan Kırım Türk askerlerini şahısları, rütbeleri noktasında tanıtan, ordu içindeki binden fazla Kırım Türk subayı hakkında bilgi vermektedir. Üçüncü yayım ise "Muarebe Askerleri" [Muharebe Askerleri] (2011)'dir (<http://gasprinskylibrary.ru/wp-content/uploads/2017/09/Spisok-literaturay-iz-obmennogo-fonda.pdf>, 06.04.2020). Serinin son kitabı vesikalara dayanan, fotoğrafları içeren bir hatırat türünde olup toplama kamplarına mahkûm edilmiş Kırım Türklerini konu alan "Halk İntikamcıları" adıyla yayımlanması planlanmaktadır (Abkerimova ve diğerleri, 2011, <http://old.qha.com.ua/tr/kultur-sanat/ablaziz-veliyev-in-sanat-aksami-yapildi-foto/102402/>, 06.04.2020).

Yukarıda zikredilen bütün yayınların araştırmacıları götüreceği nokta sürgün hakkındaki Sovyet söyleminin tarihi gerçekleri soyutlayarak meşru zemine oturtmaya çalıştığı iddialarını ortadan kaldırmasıdır. Gerek Sovyet ordusunda başarılı hizmetlerde bulunmuş gerekse Nazi toplama kamplarında esir tutulmuş ya da partizan hareketi içinde yer alarak Alman karşıtı saflarda yer almış Kırım Türklerinin varlığı faşist işgal yönetimi ile *işbirliği, vatana*

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. B. Butayev (1990). *Amet-Han Sultan*. Moskva: Politizdat. Eserin ilk baskısı "Amet-Han Sultan: Dokumentalnaya Povest. Mahaçkala: 1983" adıyla Dağıstan'da yayımlanmıştır.

² Söz konusu seriye ait kitapların künyesi: Ablâziz Veliyev, *Karamanlar Olmeyler. Kırımtatarlar İkinci Dünya Cenkinde*. T. I, Aqmescid, 2005; *Cenk Ofitserleri. Kırımtatarlar İkinci Dünya Cenkinde*, T. II, Simferopol, 2007; *Muarebe Askerleri. Kırımtatarlar İkinci Dünya Cenkinde*. T. III, Simferopol, 2011.

ihamet gibi gerekçeleri asılsız kılan detaylardan sadece biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

I. Ahmethan Sultan

Ahmethan Sultan 25 Ekim 1920 tarihinde Alupka'da dünyaya gelmiştir. Babası Sultan Ağa Dağıstanlı olup Lak boyuna mensuptur ve on iki yaşında Kırim'a çalışmak amacıyla yerleşmiştir (Bekirova, 2010, s. 17). Sultan Ağa Kırim'daki günlerinde birçok yardımını gördüğü Bekir Sabla'nın kızı Nasibe ile evlenmiştir (Bekirova, 2010, s. 17; Barskaya, 2016, s. 467). Kafkas kökenli Sultan Ağa ile Kırim Türkü Nasibe Hanım'ın evliliğinden iki erkek (Ahmethan, İmran) ve bir kız çocuğu (Fatma) dünyaya gelmiştir (Barskaya, 2016, s. 467). Ahmethan Sultan'ın teyzesi *Hatice Bekirova Amethan* ile Alupka'da yıllar sonra (2010) yapılan röportajdan biyografisi ile ilgili çeşitli detayları öğrenmek mümkün olmuştur. Buna göre Ahmethan çocukluk yıllarından itibaren bağımsız ruhlu karakteri, hızlı, çevik, zeki olması gibi yönleriyle ön plana çıkmıştır (Barskaya, 2016, s. 467). Çocukluğunda gökyüzüne ve denize olan düşkünlüğü de bilinen özellikleri arasındadır (Bekirova, 2010, s. 17).

1937'de 7. sınıfı bitirdikten sonra Akmesjid Demiryolu Meslek Okulu (kısa adı *FZU* olan *Fabriçno-Zavodskogo Uçeniçestva, Şkola*)'nda tahsil hayatına devam etmiştir. Burada komsomol³ lideri olmuştur. Mezun olduktan sonra demiryolu deposunda çalışmaya başlamıştır ve aynı zamanda uçuş kulübüne devam etmiştir (Bodrihin, 1998, s. 13; Abdulayeva, 2014, s. 4). Pilot olma hayalinin ilk basamağı için savaşın arifesinde başarıyla mezun olduğu Kaçinskiy Askeri Havacılık Okulu'na girmiştir (Davudov, 2015, s. 10; Barskaya, 2016, s. 468). Kaçinskiy Askeri Havacılık okulundan mezun olduktan sonra 4. Avcı Alayında (4. İAP), Odessa askeri bölgesinde göreve başlamıştır (Davudov, 2015, s. 10).

³ Komsomol, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin gençlik örgütüdür.

Fotoğraf 1: Ahmethan Sultan ve bağlı olduğu alayın bazı üyeleri (Aleksy Alelyukin, Dimitriy Glinka, Vladimir Lavrinenkov).

Ahmethan, savaşın ilk aylarında Sivastopol'de görev yaptığı dönemde *faşistlerin* Alupka'ya yaklaştığı söylentilerini duyduktan sonra askeri kuralları ihlal ederek doğduğu yer Alupka bölgesine uçmuş ve bu sebepten cezalandırılmıştır (Barskaya, 2016, s. 468).

Savaş yıllarındaki uçuş biyografisinin iz bırakan başlangıcı İzvestiya gazetesinin 27 Haziran 1942 tarihli sayısına da taşınan ve muhabir A. Kuznetsov tarafından kaleme alınan Yaroslavl şehri üzerindeki hava savaşıdır (Barskaya, 2016, s. 469). 4. Avcı Alayının en genç pilotu olarak (Boboşin, 2001, s. 30) bir devriye görevi esnasında Junkers 88 (Ju-88) tipi Alman uçağı ile karşılaşmıştır. Bölgedeki sivillere, taşıdığı bombalarla ölümü getiren Alman uçağına yakın mesafeden ateş açmış ve bütün mühimmatı harcamıştır. Düşman uçağının gaz tanklarına ve ikiz motoruna isabet almak üzere daha da yaklaştığı anda mühimmatının bittiğini fark etmiştir. Düşman uçağı ile aynı düzleme girdiği o anda sol kanatla aşağıdan çarparak verdiği darbenin ardından Ahmethan'ın uçağı Ju-88'e takılı kalmıştır. Paraşütüyle yanan enkazdan iniş yaparken düşman uçağının da nasıl parçalara ayrıldığına şahit olmuştur. Hastanedeki tedavi sürecinde tecrübeli bir Alman *as*⁴ı indirdiğini öğrenmiştir (Boboşin, 2001, s. 30; Barskaya, 2016, s. 468-469). Ahmethan Sultan bu deneyiminde tek bir mermi yokken dahi düşmanın yok edilebileceğini keşfetmiştir.

⁴ As terimi iskambil kartlarının Fransızca tasarımındaki adlandırmaya izafeten I. Dünya savaşından sonra genel kabul görmüştür ve kullanılmaya başlamıştır. Havacılık alanında savaş pilotları arasındaki kategoriye ifade etmekte olup en iyileri, uzman olan savaş pilotlarını temsil eden özel bir terim olarak kullanılmıştır (Bikov, 2007: 27-28).

Buradaki başarısından ötürü kendisine Yaroslavl şehrinin fahri onursal hemşehriliğinin (Boboşin, 2001, s. 30) yanı sıra Lenin nişanı verilmiştir (Barskaya, 2016, s. 469). Ayrıca bu hava operasyonun anısına bir cep saati hediye edilmiştir (Barskaya, 2016, s. 469; Boboşin, 2001, s. 30). Ahmethan Sultan'a hediye edilen cep saatinin arkasına şu ifadeler yazılmıştır: "Kızıl Ordunun Teğmenine, Nazi uçağını kahramanca düşüren Ahmethan Sultan Yoldaş. 31 Mayıs 1942. Yaroslavl Şehri Savunma Komitesi'nden" (Barskaya, 2016, s. 468).

Ağustos 1942'de Ahmethan'ın görev yaptığı 4. Avcı Alayı Stalingrad cephesindeki hava operasyonlarına katılmıştır (Bodrihin, 1998, s. 13). Bu dönemde Stalingrad yakınlarında vurulan uçağından paraşütle atlayarak ikinci kez kurtulmuştur (Davudov, 2015, s. 11). Ahmethan Ağustos ve Eylül aylarında kaydettiğı başarılarla ordu içinde korkusuz ve güçlü bir savaş pilotu olarak tanınarak ön plana çıkmıştır (Bodrihin, 1998, s. 13). Bu dönemde Alman as'larına karşı oluşturulan özel bir birlik olan 9. Muhafız Avcı Hava Alayı (9. GIAP)'na transfer edilmiştir (Davudov, 2015, s. 11). Ekim 1942'de Ahmethan, 9. Muhafız Avcı Alayı'nın 3. Hava Filosunun komutanı olmuştur (Abdulayeva, 2014, s. 4).

Ahmethan Sultan'ın bağı olduğu birlik genellikle savaşın en kritik noktalarında görev yapmıştır (Barskaya, 2016, s. 470). Bu anlamda O'na verilen her mükâfatın arkasında yaşamıyla ölçülen bir başarı söz konusudur (Barskaya, 2016, s. 469). Savaş yıllarında bireysel olarak 30, grup olarak 19 düşman uçağını düşürdüğü (Veliyev, 2007, s. 25) 150 hava operasyonuna katılmıştır (Boboşin, 2001: 30). 603 sorti gerçekleştirmiştir (Bıkov, 2007, s. 53). Aldığı resmî unvan ve ödüller Ahmethan'ın profesyonel uçuş ve savaş pilotu niteliklerinin en üst düzeyde tanındığının göstergesidir (Boboşin, 2001, s. 30-31). En yüksek devlet ödülü *Sovyetler Birliğı Kahramanı* unvanını, 24 Ağustos 1943 ve 29 Haziran 1945 tarihlerinde olmak üzere iki kez almıştır (Bıkov, 2007, s. 53; Veliyev, 2007, s. 25). Savaşta gösterdiği başarıları I. Dünya Savaşı ve Aleksandr Nevskiy nişanları ile birlikte üç Lenin nişanı, iki Kızıl Yıldız madalyası, beş Kızıl Bayrak nişanı ile takdir edilmiştir (Bıkov, 2007, s. 53).

Fotoğraf 2: Ahmet Han Sultan ve Sovyetler Birliği Kahramanı unvanına dair belge.

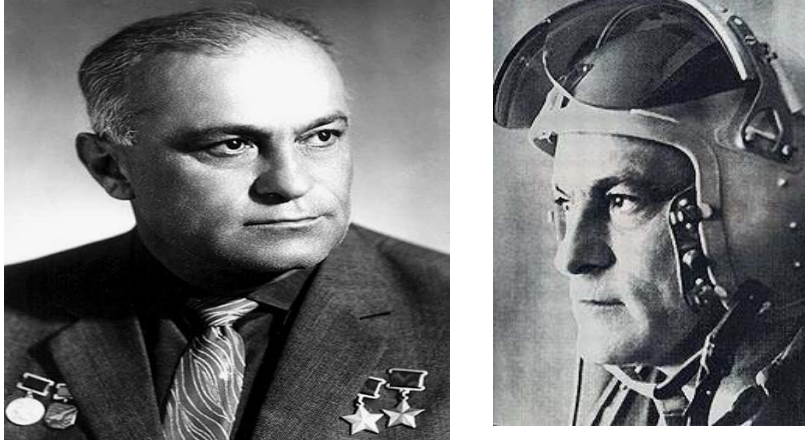
Kırım semalarında da başarılı uçuşlar gerçekleştirerek kendi topraklarının Alman işgalinden kurtuluşu için mücadele etmiştir. Or Kapı (Perekop) üzerinde Heinkel 111 (He-111)'i, Sivastopol üzerinde iki Focke-Wulf (FW) düşürmüştür (Barskaya, 2016, s. 470). Bu dönemde anavatanındaki ailesinin akıbeti hakkında belirsizlik içinde olduğu bilinmektedir (Abdulayeva, 2014, s. 4). Kırım Alman işgalinden kurtulduğunda Ahmethan, ailesi ve akrabalarının hayatta olduğunu öğrenmiştir. Kısa süreli bir izin alarak arkadaşları ile birlikte Alupka'daki ailesinin ziyaretine gitmiştir. Ancak 18 Mayıs 1944 tarihinde yaşananlar ailesine yeniden kavuşmanın sevincini gölgede bırakmıştır. Kırım Türklerinin topyekün anavatanlarından sökülüp atıldığı bu tarihte Kızıl Ordu askerleri Ahmethan'ın ailesinin evine de girmiştir. Dağıstan'ın yerlisi olarak babası sürgün operasyonunun dışında tutulurken Kırım Türkü olan annesi Nasibe Hanım sürgün kapsamına dahil edilmiştir. Gelişmeler üzerine Ahmethan Moskova ile temasa geçmek için izin almıştır ve 8. Hava Filosunun komutanı Timofey Hrukina'nın müdahalesi sayesinde annesini sürgünden kurtarabilmiştir. Ancak gözaltına alınan ve Almanlara yardım etmekle suçlanan küçük kardeşi İmran'ı kurtaramamıştır. Ailesinin Dağıstan'a yerleşmesi için imkan sağlanmıştır. Fakat aynı tarihlerde Kafkasya'daki durumun da karışık olduğu ortaya çıkınca ailesi geçici olarak Krasnodar bölgesine yerleştirilmiştir (Osman, 2018, s. 7; Abdulayeva, 2014, s. 4).

Savaşın sonra Ukraynalı Faina Maksimovna ile evlenen (Barskaya, 2016, s. 468) Ahmethan Sultan II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle tüm as pilotların gönderildiği (Davudov, 2015, s. 11) Moskova yakınlarında Monino

şehrindeki Hava Harp Akademisine Ağustos 1945'de atanmıştır (Bekirova, 2010, s. 17). 1946 yılının başında yetkili makamlara sunduğu raporunda Akademideki eğitim programına istinaden nazari bilgilerindeki eksikliği sebebiyle daha fazla çalışma olasılığının olmadığını belirterek ayrılmayı talep etmiştir (Davudov, 2015, s. 11). Düşmana korku salan *as*'ın bu tercihinin altında, Kıрым Türklerinin sürgün bölgelerinde yaşadığı ve milletinin adının tarihten silinmeye çalışıldığı bir dönemde, resmî evraklarda milliyetini göstermemesi yönünde yapılan telkinlerdir (Bekirova, 2010, s. 17). Talebi kabul edilen Ahmethan Sultan Nisan 1946'da görevinden ayrılmıştır (Davudov, 2015, s. 11). Akademiden ayrılması ordudan da terhis edilmesi sonucunu doğurmuştur (Abdulayeva, 2014, s. 5).

Ahmethan Sultan Şubat 1947'de Jukovskiy şehrindeki (Davudov, 2015, s. 11) Havacılık Araştırma Enstitüsü'ne test pilotu olarak girerek havacılık kariyerine devam etmiştir. Birkaç yıl gibi kısa bir sürede test pilotlarının da en iyileri arasında yerini alarak birinci sınıf test pilotu statüsüne yükselmiştir (Boboşin, 2001, s. 30). Bu dönemde bir taraftan tecrübelerini genç pilotlara naklederken diğer taraftan da yeni uçaklarda geliştirilen sistemin iyileştirilmesi için eksiklik ya da hataları tespit etmiştir (Barskaya, 2016, s. 470-471). Çeşitli modellerdeki 100'den fazla uçağı test etmiş ve 4237 saat uçuş gerçekleştirmiştir (Boboşin, 2001, s. 31).

Test pilotu olduğu yıllarda öne çıkan özelliklerinden ötürü üçüncü kez *Sovyetler Birliğı Kahramanı* unvanını alması için takdim edilmiş ancak kendisine Şubat 1953'de Kıızıl Bayrak nişanı verilmiştir (Boboşin, 2001, s. 31). Millî mensubiyeti bu unvanı ve yıldızı üçüncü kez almasına engel olmuştur. Çünkü bu dönemde uyruğunu değıştirmesi teklif edilmiş ancak kabul etmemiştir (Osman, 2018, s. 7). Başarıyla gerçekleştirdiğı testlerden ötürü 1961 sonbaharında, test pilotları arasında en saygın ödöl olarak kabul edilen Sovyetler Birliğı Test Pilotu Onur ödölünü almıştır (Boboşin, 2001, s. 31).

Fotoğraf 3-4: Ahmethan Sultan'ın Test Pilotu Olduğu Yıllar.

1 Şubat 1971'de Tu-164 model bir uçağın test uçuşu sırasında geçirdiği bir kaza sonucu ölmüştür (Bodrihin, 1998, s. 15). Alupka doğumlu, Yaroslavl şehri fahri hemşehrisi (Boboşin, 2001, s. 31) ordudaki yakın çalışma arkadaşlarının *Ametka* diye hitap ettiği (Bodrihin, 1998, s. 13) Ahmethan Sultan Moskova'da Novo-Deviçi Mezarlığı'na defnedilmiştir (Boboşin, 2001, s. 31).

II. Dünya Savaşına bir Sovyet ordu mensubu olarak katılmış ve savaş sonrası test pilotu olarak mesleğine devam etmiş olmakla birlikte milletin meselelerine kayıtsız kalmamıştır. 18 Mayıs 1944 sürgününden yıllar sonra anavatanına geri dönme mücadelesi veren Kırım Türklerinin hak talepleri konusunda milletin destekçisi ve bu dönemde şekillenen millî hareketin aktif bir katılımcısı olmuştur. Hak arayışları noktasında başlatılan kampanyalarda Sovyet organlarına gönderilen bütün resmî doküman, müracaat ve mektupları ön sıralarda imzalayanlar arasında yer almıştır (Bekirova, 2010, s. 16).

Ahmethan gerek Kırım Türklerinin gerekse Dağıstanlıların yakın dönem tarihinde, anısı yaşatılan millî bir kahramandır (Osman, 2018, s. 7).

II. Ahmethan Sultan'ın Muharebe Faaliyetleri

Ahmethan Sultan savaş yıllarındaki görevine Teğmen rütbesinde 4. Avcı Hava Alayı'nda başlamıştır. Hava muharebelerindeki başarılı çizgisi sebebiyle özel bir birlik olarak kurulan 9. Muhafız Avcı Hava Alayı'na atanmıştır (Bıkov, 2007, s. 52). Son hava muharebesini Binbaşı rütbesiyle 29 Nisan 1945'te Berlin'deki Tempelhof Havaalanı üzerinden Focke-Wulf 190'ı vurarak gerçekleştirmiştir (Davudov, 2015, s. 11). Yaroslavl semalarında başlayan uçuş biyografisine son noktayı Almanya'da koymuştur (Boboşin, 2001, s. 30).

Savaştığı Hava Birimleri:

4. İAP (Avcı Hava Alayı): Haziran 1941 – Eylül 1942 – İ-153, “Harrikeyn” [“Kasırga”], Yak-7; 9. GİAP (Muhafız Avcı Hava Alayı): Eylül 1942 – Mayıs 1945 – Yak-1, “Aerokobra” [“Airkobra”], La-7 (Bıkov, 2007, s. 52).

Ahmethan Sultan'ın katıldığı hava zaferlerinin belgelenmiş listesi aşağıdaki gibidir:⁵

- 31.05.42 – 1 – Yu-88 – Yaroslavl
- 06.07.42 – 1/10 – Me-109 – Büyük Slepaha
- 06.07.42 – 1/11 – Me-109 – İvanovka
- 08.07.42 – 4/12 – Me-109 – Kolobino – Dolguşa – Arhangelsk
- 09.07.42 – 1/6 – Me-109 – Olhovka
- 10.07.42 – 1/8 – Me-109 – Zamyatino
- 21.07.42 – 1 – Me-109 – Büyük Vereyka
- 21.07.42 – 2/6 – Me-109 – Büyük Vereyka
- 21.07.42 – 1/6 – “He-113” – Büyük Vereyka
- 23.07.42 – 1/6 – Yu-87 – Kuzey Privalı
- 23.08.42 – 1 – Me-109 – Güney Zaplavnoye
- 02.09.42 – 1 – Me-109 – Krasnoarmeysk
- 03.09.42 – 1 – Me-109 – Verhnaya Ahtuba
- 03.09.42 – 1 – Me-109 – Demidovo
- 07.09.42 – 1 – Me-109 – Akatovka
- 08.09.42 – ½ – Me-109 – Graçi

⁵ Söz konusu liste hava savaşlarının tarih ve yerleri, dūřürülen dūřman uçaklarının adları ile pilotun hizmet verdiği alayın hangi bölgede savaştığı bilgilerini içermektedir. Ayrıca listede avcı uçaklarının kesirlerle belirtilen verileri, grup savaşlarındaki belirsizliği ortadan kaldırmak üzere vurgulanmıştır. Savař yıllarında pilotların kazandıkları zaferler ve bunların kayıt altına alınması ve ödüllendirilmesi titizlik gösterilen konulardan biridir (Bıkov, 2007: 34). Ayrıca hava zaferlerinin doğrulanması kimi zaman tanıklar vasıtasıyla kimi zaman da farklı teknik delillerle sağlanabilmıştir (Bodrihin, 1998: 4-5).

- 09.09.42 – 1/6 – Yu-88 – Sadovaya
11.09.42 – 1/7 – Yu-88 – Stalingrad
14.09.42 – ½ – FW-189 – Akatovka
14.09.42 – 1/9 – Yu-88 – (kuzey kesimi) Stalingrad
14.09.42 – 1/9 – Me-109 – (güney kesimi) Stalingrad
15.09.42 – 1/6 – Me-109 – Rıbzavod (Stalingrad)
15.09.42 – 1 – Me-109 – Rınok (Stalingrad)
13.12.42 – 1 – He-111 – Buzinovka – Petrovskiy
21.03.43 – 1 – Me-109 – Bataysk
22.03.43 – 1 – Yu-87 – Rostov
22.03.43 – 1 – Me-109 – Rostov
25.03.43 – 1 – Yu-87 – Güney Koysut
25.03.43 – 1 – Me-109 – (güney hava sahası) Bataysk
22.07.43 – 1 – He-111 – Kuzey Marinovka
24.07.43 – 1 – He-111 – Kuybıshevo – Dimitriyevka
20.08.43 – 2 – Yu-87 – Kalinovka
21.08.43 – 1 – Yu-88 – Uspenskaya
21.08.43 – 1 – He-111 – Kuzeydoğu Uspenskaya
02.10.43 – 1 – Yu-88 – Vorosılovka
06.10.43 – 1 – Me-109 – Büyük Tokmak
10.10.43 – 1 – Yu-87 – Prişib
08.02.44 – 1 – Yu-88 – Batı Berislav
13.03.44 – 1 – Me-109 – Kuzeydoğu Oçakov
22.03.44 – 1 – Yu-52 – Doğu Aleksandrovka
24.04.44 – 1 – FW-190 – Güney Hersones
14.01.45 – 1 – FW-190 – Doğu Gumbinnen
16.01.45 – 2 – FW-190 – Gumbinnen
18.01.45 – 1 – FW-190 – Gumbinnen
13.04.45 – 1 – Me-109 – Gross-Hubniken
29.04.45 – 1 – FW-190 – hava sahası, Tempelhof (Berlin)
(Bıkov, 2007, s. 52-53).

Kamelya TEKNE
Sovyet Ordusunda Kıyrımlı Bir Türk: Ahmethan Sultan

Fotoğraf 5: Kızıll Tatarıstan Gazetesi (14 Ocak 1943, № 11).

Sonuç

Ahmethan Sultan II. Dünya Savaşı'nda Sovyet Hava Kuvvetlerinin Avcı Alaylarında görev yapmıştır. Teknik başarıları bakımından olduğu gibi cesareti ve inancı gibi karakteristik özellikleriyle de ön plana çıkmıştır. Dönemin en yüksek unvanı olarak kabul edilen *Sovyetler Birliği Kahramanı* unvanı ile iki kez takdir edilmiş olması, millî mensubiyeti dikkate alındığında, görmezden gelinemeyecek derecede başarılı bir savaş pilotu olduğunun kanıtıdır. Nitekim adını Sovyet *as*'ları arasına yazdırmıştır. Savaş sonrası dönemde bir test pilotu olarak da liyakat sahibi olduğunu ispat etmiştir.

Ahmethan savaş yıllarındaki hava zaferlerine önemli ölçüde kişisel katkı sağlamıştır. Ancak savaş sonrası dönemde milliyeti dolayısıyla üzerinde baskı hissettiği anlaşılmaktadır. Bu durum askeri kariyerini sonlandırmasına sebep olmuştur. Günümüzde Kıırım Türklerinin algısında *Kırım Kartalı*, *Avcı Pilot*, *Efsanevi Pilot* tabirleriyle anılan bir millî değerdir. Diğer bir ifade ile Ahmethan Sultan adı gerek Kıırım Türklerinin tarihi hafızasında gerekse havacılık dünyasında yaşamaktadır.

Ahmethan Sultan kimliği aynı zamanda II. Dünya Savaşı'nda Sovyet Rusya cephelerinde savaşa katılmış diğer Kıırım Türklerini de temsil eden bir örnektir. Onun yaşamıyla bağlantılı detaylar 18 Mayıs 1944 tarihinde Kıırım Türklerinin maruz kaldığı sürgün hadisesi için Sovyet Rusya'nın dile getirdiği gerekçeleri geçersiz kılan olgular içermektedir. Nitekim ailesinin de maruz kaldığı bu hadiseye doğrudan şahit olmuştur.

Açıklamalar

1. Köşeli parantezdeki yazılar yazar tarafından eklenmiştir.

Kaynaklar

- Abdulayeva, G. (2014). Geroy iz Alupki. *Tatarskiy Mir*. № 4 (6363), 4-5.
- Asanova, D. & Çubarov, E. (2009). Spetsposeleniye'lerde. *Qırım Tarihi*. Aqmescid: Tezis Yayınları, 163-166.
- Barskaya, T., (2016). Çelovek Zemli i Neba - Letçik Amet-Han Sultan. *Jurnal Krimskih Pisateley Brega Tavridi İzbrannoe (1991-2016 gg.)*. Redaktor G. S. Dombrovskaya. Simferopol, 467-471.
- Bekirova, Z. (2010). Qırım Qartalı Amethan Sultan. *Kalgay*. S. 58, 16-18.
- Bıkov, M. Yu. (2007). *Ası Velikoy Oteçestvennoy. Samie Rezultativnie Letçiki 1941-1945 gg.* Moskva: Yauza-Eksmo.
- Boboşın, N. (2001). Poçetnıy Grajdanın Yaroslavlya. O Letçike ot Boga Amet-Hane Sultane. *Krılya Rodin*. № 4 (607), 30-31.
- Bodrihin, N. G. (1998). *Sovetskie Ası. Oçerki o Sovetskih Letçikah*. Moskva: ZAO KFK "TAMP".
- Bolşaya Sovetskaya Entsiklopediya (БСЭ) [BSE] (1937)*. Krimskaya Avtonomnaya Sovetskaya Sotsialistiçeskaya Respublika (Kırım). Tom 35, Moskva, 279-324.
- Courtois, S., Werth, N., Panné, J. L., Paczkowski, A., Bartošek, K. & Margolin, J. L., (2000). *Komünizmin Kara Kitabı*. Çev. B. Tanatar, I. Özcan, Y. Topoyan, C. Odakan & E. Sunar. İstanbul: Doğan Kitap.
- Davudov, O. M. (2015). Dagestantsı-Geroi Sovetskogo Soyuzu. *Vestnik İnstituta İAE*. № 2, 5-64.
- Fisher, A. (2009). *Kırım Tatarları*. Çev. E. B. Özbilen. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Kırimal, E. (1962). *Kırırnda Türk Katliamı (Kırırnda Türklere Yapılan Korkunç Zulmün Hazin Hikayesi)*. İstanbul: Toprak Yayınları.
- Mühlen, Patrik von zur. (1984). *Gamalıhaç İle Kızılyıldız Arasında. İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet Doğu Halkları'nın Milliyetçiliği*. Çev. E. B. Özbilen. Ankara: Mavi Yayınları.
- Osman, D. (2018). Amet-Han Sultan – Trijdı Geroy Sovetskogo Soyuzu?. *Yoldash*. (Dagıstannı Camiyat-Politika Gazeti). № 18-19 (14754), 7.
- Özcan, K. (2002). *Kırım Türklerinin Sürgünü ve Milli Mücadele Hareketi (1944-1991)*. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları.
- Özcan, K. (2007). *Sovyet Belgelerinde Kırım Dramı*. İstanbul: Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları.
- Özenbaşlı (2003). Kırım Tatar Edebiyatı Sanatçılarında: Rıza Fazıl. *Kalgay*. S. 29,12-15.
- Totmanlı [Bekir Akcar] (1933a). Kırım'da Açlık Felaketinin Hakiki Âmilleri. *Emel Mecmuası*. 1933, S. 3, 9-17.
- Totmanlı [Bekir Akcar] (1933b). Kırım Açlığının Hakiki Âmilleri. *Emel Mecmuası*. S. 4, 9-13.
- Veliyev, A. (2007). *Cenk Ofitserleri. Kırım Tatarlar Ekinci Dünya Cenkinde*. Tom II. Simferopol: AntikVA Neşriyatı.
- Veliyeva, E. (2009). Tuwganımın 70. Yılında Babam; Ablâziz Veliyev. *Kalgay*. S. 54, 16-19.

Kamelya TEKNE
Sovyet Ordusunda Kıyımlı Bir Türk: Ahmethan Sultan

WEB Kaynakları

Abkerimova, M. & Mamutova, V. (2011). Ablaziz Veliyev'in Sanat Akşamı Yapıldı.
<http://old.qha.com.ua/tr/kultur-sanat/ablaziz-veliyev-in-sanat-aksami-yapildi-foto/102402/>, 06.04.2020.
<http://gasprinskylibrary.ru/wp-content/uploads/2017/09/Spisok-literaturay-iz-obmennogo-fonda.pdf>, 06.04.2020.